

Litteraturgranskningar

Litteraturredaktör: Björn Östbring

Säll, Line, 2014. *Regionalpolitikens diskursiva grunder och gränser. Om politik, makt och kunskap i det regionala samhällsbyggandet*. Karlstad University Studies 2014:24. Karlstad: Karlstads universitet, Fakulteten för humaniora och samhällsvetenskap, Statsvetenskap.

Anmälan av Kristina Boréus

Solen sken över Karlstad den majdag 2014 då Nine Säll disputerade på sin avhandling om värmländsk regionalpolitik, makt och kunskap. Den lyste över Karlstads universitet som, enligt sin hemsida, ”är en viktig motor för den regionala tillväxten” och bedriver forskning ”i nära samarbete med näringsliv och offentlig sektor” (Karlstad universitet 2014). Om sådant samarbete handlar avhandlingen.

TRE DELSTUDIER OM REGIONALPOLITIK FÖR TILLVÄXT

Avhandlingen studerar regionalpolitikens förändrade förutsättningar och former. Makt och kunskap lyfts fram som centrala studieobjekt. En utgångspunkt, förankrad i tidigare forskning, är att regionalpolitiken gått från att vara mer styrd på statlig nivå till att bli mer regional, att den kommit att bli en del av en innovationsdiskurs och att konflikter i regionalpolitiken ersatts med konsensus. Statliga myndigheter, Kungliga Ingenjörsvetenskapsakademien (IVA), det privata näringslivets frontorganisation Svenskt Näringsliv och grupper som på olika sätt får företräda regioner, har kommit att spela en viktigare roll än riksdagen och dess utskott, enligt denna forskning.

Studiens första syfte är att analysera nyregionalismens uttryck i svensk politik samt

dess gränser och grunder. För detta genomförs en studie av debatten om regionalpolitik i riksdagens näringsutskott 1998–2013. Vidare görs en analys av klusterbegreppet – centralt i den nya regionalpolitiken – i forskningen, i regeringens politiska program och i Värmland. Slutligen analyseras nätverk och politiska praktiker som producerar eller återskapar existerande kluster i Värmlandsregionen. Ett andra syfte med avhandlingen är att utveckla en teoretisk och metodologisk ansats för hur samtida former av politisk styrning kan analyseras.

I den första delstudien, om regional politik som den bedrivits i näringsutskottet, används en genealogisk läsning inspirerad av Michel Foucault. Materialet består av betänkanden och riksdagsdebatter och belyses ytterligare av intervjuer med riksdagsledamöter. Analysen handlar om förändring och om hur vissa problematiseringar har försvunnit till förmån för andra. Denna studie ger en politisk bakgrundskontext till studien på regional nivå som följer. Frågorna som väglett analysen är formulerade utifrån ett genealogiskt perspektiv i termer av uteslutningar, raderade konflikter samt möjlig-/omöjliggörande av politiska ordningar och hegemoniska tendenser.

Perioden inleds med det Line Säll kallar en diskursiv rubbning. Regionalpolitiken har då flyttats från arbetsmarknads- till näringsutskottet och i början är det helt öppet vart politiken ska ta vägen. Författaren gör tre nedslag under perioden och finner tre ’myter’ eller rationaliteter. *Fördelningsrationalitet* handlar om att regionalpolitiken bör verka för utjämning mellan olika delar av landet, medan *deltagarrationalitet* framhäver jämställdhetsaspekter och att det är viktigt att

kvinnor, invandrare och småföretagare är delaktiga i utvecklingen. *Konkurrensrationalitet* handlar främst om att regionerna ska göras konkurrenskraftiga gentemot utlandet och att tillväxt ska främjas. De tre tidsnedslagen ges namnen 'regionalpolitik i otakt', 'den oklara regionalpolitiken' och 'regionalpolitiken som tillväxtpolitik'. Vid det första nedslaget är politikområdet ännu öppet, i det andra förekommer konkurrens mellan de olika myterna och i det tredje har konkurrensrationaliteten blivit hegemonisk. Idéerna om regional utjämning är då frånvarande och talet om delaktighet har inkorporerats i konkurrensrationaliteten: kvinnor och invandrare framställs som resurser för tillväxt som ses som det övergripande målet. På så sätt har fördelningsrationalitetens element utslutits över tid, alla konflikter har tagit slut och konkurrensrationaliteten har blivit hegemonisk.

Den andra studien rör kluster som policy och i denna besvaras frågor om hur företagens kluster representeras i forskningen, i regeringens regionalpolitiska propositioner och i olika politiska program i Värmland 1998–2013. De huvudsakliga betydelse av 'kluster' som Nine Säll finner i forskningen är dels *interaktion mellan företag*, dels *interaktioner mellan företag, offentlig sektor, akademi och andra organisationer i ett bestämt geografiskt område*. Stora förhoppningar om hur sådana samarbeten ska leda till ekonomisk tillväxt i regioner är knutna till dessa kluster. Klusterbegreppet dyker upp för första gången i en proposition 1997/98 och etableras som ett centralt begrepp. Region Värmland antar också en klusterstrategi, men först 2012. Man väljer ut tre Värmlandskluster. Mot slutet av perioden är det tydligt att klusterdiskursen blivit självklar och att klusterorganisationer kommit att institutionaliseras i tillväxtpolitiken.

Den tredje studien rör alltså regional politik i Värmland. Här analyseras vad som benämns en regional policyregim. Material utgörs av anteckningar från möten och

konferenser, av intervjuer med olika personer inblandade i det regionala arbetet och av sådant textmaterial som producerats i det regionala arbetet. Resultaten pekar på att hegemoni råder om förståelsen att kluster ger tillväxt, vilket är det önskvärda. Det visas också att tre positioner skapas som det kan sägas sanningar ifrån: Vetenskapliga positioner, erfarenhetsbaserade positioner och positioner från vilka man har internationell utblick. Det är från sådana positioner man kan tala med legitimitet. I regionen talar man på ett sätt som hela tiden prisar den egna verksamheten och Värmland som region.

Efter de tre empiriska kapitel som presenterar delstudierna följer två kapitel av mera teoretisk karaktär där resultaten analyseras och slutsatser dras. Här diskuteras bl.a. det starka inslaget av nyliberalism i nyregionalismen. Det betonas att det inte finns rum för debatt i regionen – att den blir ett avpolitiserat rum. Detta relaterar författaren till vad hon kallar fantasin om samverkan – att alla intervjuade tycks mena att samverkan inom regionen är det viktigaste, något som också återkommer i annat analyserat material.

SYNPUNKTER PÅ ANALYSEN

Som framgått är avhandlingen på alla sätt ambitiös: ett stort material, flera delstudier och flera olika inte särskilt lätthanterliga analysmetoder används. Det har mestadels fungerat väl men också resulterat i vissa oklarheter om hur analysen faktiskt har gått till och hur olika analysbegrepp använts.

En oklarhet gäller *det genealogiska angreppssättet* som används i den första delstudien. Ordet genealogi har ju att göra med släktskap – man börjar i nutidens idéer och nystar sig bakåt, tar reda på varifrån dagens föreställningar stammar, med vilka tidigare idéer de har släktskap och vilka praktiker de uppstått ur. En genealogisk läsning är också ett sätt att skapa distans till våra nu förgivettagna idéer. Vad som inte framgår tydligt i avhandlingen är hur denna läsning

har gjorts och huruvida den haft implikationer för materialvalet.¹ Möjligen är det så att det mest är i funktionen att uppnå distans till dagens föreställningar som det genealogiska angreppssättet använts, men det borde ha framgått tydligare.

Ett annat huvudsakligt analysverktyg för avhandlingen är *ekvivalenskedja*. Flera av studiens resultat presenteras just som ekvivalenskedjor. Följande är ett exempel på en ekvivalenskedja (s. 79) som sägs uttrycka regionalpolitikens fördelningsrationalitet, dvs. den tidigare rådande föreställningen att regionalpolitik bör verka för utjämning:

Regional balans – problemområden – utjämning – rättvisa – solidaritet – statlig helhets-syn – sektorssamordning – sammanhållning – särskilda åtgärder – välfärd

Hur har det gått till när sådana ekvivalenskedjor har frilagts ur materialet? Hur avgör man att just dessa begrepp är centrala? Vad innebär det att de står i en positiv relation till varandra och länkar till varandra (vilket väl strecken mellan dem betyder)? Spelar ordningen mellan begreppen någon roll? Sådant hade behövt förklaras för att man skulle kunna bedöma hur analysen gått till och därmed hur stabila resultaten är.

Det är också något problematiskt att vissa analysbegrepp verkar ligga mycket nära varandra eller helt enkelt överlappa och att deras mer exakta innebörd aldrig utreds tydligt. Det gäller bl.a. begreppen diskurs, diskursiv matris, myt och rationalitet. En förklaring till att så många närliggande termer används är förmodligen att Säll använder sig av flera teoretisk-metodologiska angreppssätt, varav alla i sig är komplexa och i relation till vilka man själv måste precisera analysbegreppen. Inte så att de inte skulle låta sig kombineras – det gör de förmodligen. Men olika inriktningar har ofta olika termer för närliggande begrepp. Jag tror också att mångfalden av teoretiska utgångspunkter har gjort

det svårare att utveckla en enhetlig och överskådlig analysapparat.

Att det föreligger vissa oklarheter om hur analysen har genomförts gör att det är svårt att bedöma hur väl det andra syftet – att utveckla en teoretisk och metodologisk ansats för analys av samtida former av politisk styrning – är uppfyllt.

Jag vill också resa en metodfråga av mer praktisk natur. Avhandlingen är åtminstone delvis finansierad av Region Värmland, Region Gävleborg och Region Dalarna genom det så kallade SLIM-projektet ”som genomfördes mellan 2007–2013 med syftet att utveckla regionens innovativa miljöer och skapa bättre förutsättningar för företagen” (Region Värmland 2014). Hur lätt är det att på ett fristående sätt studera sin uppdragsgivare? Jag har inga indicier på att Nine Säll skulle ha misslyckats med att hålla den önskvärda kritiska distansen i avhandlingen. Som framgår ovan kan ju resultaten mycket väl ligga till grund för en kritisk diskussion om bristande demokrati och övertro på vissa idéer som knappast kan ifrågasättas inom den rådande policyregimen. Jag menar ändå att vissa frågor alltid bör diskuteras i avhandlingar som helt eller delvis genomförs som uppdragsforskning. Innebar uppdraget någon viss typ av styrning? Fanns begränsningar i vilket material som kunde studeras på vilket sätt? Har det framförts önskemål från uppdragsgivaren om vissa typer av resultat? Hur har forskaren förhållit sig i så fall? Säll diskuterar i någon utsträckning sådana frågor men på ett alltför övergripande sätt, anser jag.

OM RESULTAT OCH MATERIALVAL

Trots vissa oklarheter i analysen menar jag att den i huvudsak är väl genomförd och resultaten därför trovärdiga. Man ser som läsare också tillräckligt mycket material passera för att man ska stärkas i tilltron till att

1 Se Tollin (2011) för hur en genealogisk läsning kan användas på ett systematiskt och klart sätt. Nine Säll anför Tollins avhandling men förhåller sig inte tydligt till dess metodologi.

tolkningarna är rimliga. (Även om det på vissa ställen finns lite för långa obearbetade citat och referat.) Många resultat är mycket intressanta, andra lite mindre. Här diskuteras jag resultat från delstudien om den värmländska regionalpolitiken som jag på många sätt tycker är de mest intresseväckande och det mest nydanande i avhandlingen.

Viktiga resultat ur denna delstudie är bland annat att nyregionalismen drivs av en nyliberal politik, att det råder en hegemonisk föreställning om att kluster ger tillväxt och om att tillväxt är eftersträvansvärt. Vidare att regionen blivit ett avpolitiserat rum utan plats för debatt och att det finns vad Säll kallar "fantasin om samverkan", att alla tycks mena att samverkan inom regionen är det viktigaste. Bilden av regionen som produceras är att alla dess invånare har gemensamma intressen. Teknokrater sköter styret, som avpolitiserats och undandras demokratiskt beslutsfattande.

Ett regionalt rum för politiskt beslutsfattande där potentiellt olika intressen vägs mot eller ställs mot varandra har alltså blivit en tyst plats där det framstår som att alla är överens och beslut inte prövas i politisk debatt. Det icke ifrågasatta målet är tillväxt för företagen genom att dessa samarbetar med och stöttas av offentliga aktörer såsom Karlstads universitet. Detta borde väcka viktiga frågor om demokratiskt inflytande och om det rimliga i föreställningen att privata företags tillväxt ligger i allas intresse. Så är inte fallet i Region Värmland.

Ett intressant exempel på när samförståndet någon gång rubbas var när en klimatproposition landade hos Länsstyrelsen i Värmland, vilken satte ihop en arbetsgrupp för att se hur man kunde leva upp till klimatmålen. Detta ledde till konflikt och till kritik från chefer på några stora bruk och företag. Länsstyrelsen krävde att klusterorganisationerna skulle skriva under ett klimatupprop. Företagen (som jag förmodar ingick i klustret) vägrade. Men den stress som uppstod hantvades inte på annat sätt än genom att samverkansdagarna anordnades.

Min mest centrala fråga när det gäller denna delstudie och dess resultat rör valet av praktik att studera, nämligen konferenser och textproduktion. Hade det inte också varit intressant att studera andra typer av praktiker än 'pratets' för att beskriva en policyregim, exempelvis fördelningsverksamhet där pengar strömmade i vissa riktningar och vissa typer av verksamheter fick vissa förmåner? En analys av budgetar, bokslut och beslut om agerande hade varit möjlig, förmodar jag. En intressant bilaga till avhandlingen utgörs av Region Värmlands finansiering till klusterorganisationerna åren 2007–2013, men finansieringen kommenteras inte. Och hur gick det egentligen med Länsstyrelsens klimatpolitik? Blev den helt begravd efter företagets protester och hur gick det i så fall till? Jag hade velat veta mer om vilka handlingar som producerades utöver konferenser och utgivning av olika slags dokument.

Eller kanske *var* konferenser det enda man ägnade sig åt med hjälp av de miljonbelopp som enligt den nämnda bilagan betalades ut till de olika klusterorganisationerna (mellan knappt sex och knappt sexton miljoner per år och sammanlagt under de sju redovisade åren närmare 69 miljoner kronor; då oräknat bland annat att regionen bekostar två professurer vid universitetet (s. 306))? Detta får vi inte veta. Efter att ha läst boken har jag ingen riktig överblick över vad som hände i Region Värmland – utöver att man pratade om kluster och sa sig vara överens. Jag vill inte alls hävda att det att studera konferenser var ett dåligt sätt att lägga upp analysen på. Som jag redan nämnt kommer ju viktiga resultat ut ur detta. Till detta har också intervjuerna bidragit. Men det saknas en diskussion om metod- och materialval som övertygar mig om att detta var det bästa tillvägagångssättet. Urvalet av intervjupersoner eller vad som motiverat utformningen av intervjuguiden diskuteras inte heller.

Man kan visserligen tänka sig att en avhandling om "diskursiva grunder och gränser" enbart behöver studera det som sägs och

skrivs. Ett sådant val kan försvaras. Men även i detta fall hade jag önskat en redogörelse för vilka texter som fanns att välja mellan och varför dessa var de viktigaste när syftet var att kartlägga en policyregim.

Till sist vill jag ta upp en kritisk diskussion om vissa av avhandlingens teoretiska utgångspunkter. Detta är mer ett ifrågasättande av dessa utgångspunkter än av själva avhandlingen.

HUR KAN VI STUDERA AKTÖRER OM VÅRA TEORETISKA BEGREPP TROLLAR BORT DEM?

Säll använder sig av hegemonibegreppet. Det är lånat från Ernesto Laclaus och Chantal Mouffes diskursteori där det intar en central ställning. Snudd på anmärkningsvärt i denna avhandling är att det avsnitt som beskriver ”hur hegemonibegreppet utvecklats över tid, vilket tydliggör teorins rötter och ontologiska grund (s. 33)” inte refererar till (eller ens nämner) marxisten Antonio Gramsci (1891–1937), den person som framför andra utvecklade begreppet och teoretiserade kring hegemoni (men som inte var den förste inom vänstern att använda termen). Detta är dock konsekvent och helt i linje med analysen. Hegemoni för Laclau och Mouffe är något som inträffar i en diskurs, ett tillstånd av tillfällig stabilitet där vissa tecken – som kan vara begrepp (troligen också idéer) – inte ifrågasätts. Detta är ett slags nedskalning av Gramscis hegemonibegrepp som enligt en vanlig tolkning innebär en gruppens styrning av en annan grupp med den underordnade gruppens samtycke när det föreligger en latent intressekonflikt mellan grupperna. En sådan styrning kan tänkas *kräva* ungefär det som Laclau och Mouffe avser med hegemoni på idéplanet, men det *är* inte hegemoni: hegemoni är en maktrelation mellan aktörer. Laclau och Mouffe (och Säll) har skalat bort aktörer och intressen som primärt intressanta eftersom de menar att bådaddera produceras inom en diskurs. Detta får konsekvenser för undersökningen. Vissa ordval

i avhandlingen pekar på att aktörer i analysen helt kan räknas bort:

”hegemoni ... *strävar efter* att dominera det diskursiva fältet” (s. 39)

”huruvida enskilda artikulationer *lyckas upprätta* en antagonistisk relation” (s. 41)

”en hegemonisk *kamp* om betydelsebildning som pågår ... mellan tre olika myter” (s. 77)

”tre olika myter *försöker* att stabilisera den flytande regionalpolitiken” (s. 93)²

Ordvalet indikerar en personifiering av sådana tillstånd och processer som hegemoni, artikulation (också ett begrepp från diskursteorin), hegemonisk kamp och myter. Men det är ju i själva verket inte myterna som utkämpar en strid eller försöker påverka politiken. Det är människor, enskilt eller samordnat, som strävar efter något och bedriver ideologisk kamp. De gör det i relation till rådande idésystem som de kan vara mer eller mindre medvetna om och vars förutsättningar sätter strategiska ramar för vad man kan tillåtas säga och även styr tanken i vissa riktningar. (Se Danielsson (2010) om olika sätt som diskurser kan styra och påverka vad som sägs eller skrivs.) På det empiriska planet är Säll naturligtvis medveten om detta. Aktörer med medvetna intressen skymtar hela tiden i avhandlingen. Men analysapparaten är inte inriktad mot dem. Därför ställs inte heller forskningsfrågor kring deras agerande eller vilka projekt de bedriver.

Jag menar varken att varje forskare måste ställa frågor om aktörer eller att man borde utgå från det slags objektivt existerande intressen som Gramsci utgår från men Laclau och Mouffe monterar ner (Laclau & Mouffe 1985). Däremot tycker jag att det är en svaghet i diskursteorin (åtminstone som den ofta tolkas) att mänskliga agenter – mer eller mindre samordnade grupper eller enskilda – som uppenbarligen agerar i vad de själva uppfattar vara ett bestämt intresse – hamnar i forskningsskugga. Det riktar bort det kritiska fokuset från dem.

2 Mina kursiveringar i alla citaten.

EN MODIG OCH SPÄNNANDE AVHANDLING

Avhandlingen har alltså fått mig att reflektera över vad jag uppfattar som viktiga principiella frågor för forskningen, både praktiska och teoretiska. Det är inte alla avhandlingar som får en att göra det, vilket naturligtvis betyder en stjärna i kanten för denna. Den är både tankeväckande och intressant. Jag kan föreställa mig att det krävdes både mod och envetenhet hos författaren för att på detta förtjänstfulla sätt ro uppgiften i hamn.

REFERENSER

- Danielsson, Marianne, 2010. *Fängslade idéer. Svensk miljöpolitik och teorier om policyproduktion*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Karlstad universitet, 2014. <http://www.kau.se/forskning>, besökt 11/8 2014.
- Laclau, Ernesto & Mouffe, Chantal, 1985. *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*. London: Verso.
- Region Värmland, 2014. <http://www.regionvarmland.se/arbetar/naringsliv-forskning/innovativa-kluster/slim-projekt-kluster/tillvaxt-genom-kluster>, besökt 11/8 2014.
- Tollin, Katharina, 2011. *Sida vid sida: en studie av jämställdhetens genealogi 1971–2006*. Stockholm: Atlas.
- Kristina Boréus är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet.
E-post: kristina.boreus@statsvet.su.se

Bengtsson, Åsa, Kasper M. Hansen, Ólafur Þ. Harðarson, Hanne Marthe Narud & Henrik Oscarsson, 2014. *The Nordic Voter. Myths of Exceptionalism*. Colchester: ECPR Press.

Anmälan av Annika Fredén

I år hålls parlamentsval i Danmark och Finland samtidigt som Sverige befinner sig i ett nytt politiskt läge. Hur lika är egentligen de nordiska länderna och vad är det som skiljer

sig åt? En ny bok ger svar.

The Nordic Voter är den första jämförande studien i bokformat om väljarbeteende i Norden, författad av fem ledande valforskare. Den är skriven på engelska, vilket inte hör till vanligheterna inom nordisk valforskning. Det bestående intrycket är att länderna har mycket gemensamt och även har blivit mer lika andra länder. Samtidigt finns skillnader när det gäller till exempel partiidentifikation och när man bestämmer sig i valrörelsen. I denna litteraturgranskning kommer jag att diskutera bokens upplägg, innehåll och bidrag, med exempel från den senaste tidens valrörelser.

Undertiteln "Myths of exceptionalism" antyder att författarna vill slå hål på myten att nordisk politik och nordiska väljare är väldigt lika. "Ibland trodde vi att det måste vara något fel på datan, eftersom det såg så olika ut", sa en författarna i en debatt om väljare på den nordiska statsvetarkonferensen NOPSA i Göteborg i augusti 2014. Ett mer övergripande syfte är att visa att det finns både skillnader och likheter mellan länderna. Boken är uppdelad tematiskt i tio kapitel, med introduktion och slutsatser. Däremellan diskuteras olika faktorer som påverkar partival, till exempel partisystem och valkampanjer, och avslutas med statistiska förklaringsmodeller av partival i de olika länderna. Varje kapitel inleds med ett citat som knyter an till kapitlets tema. John Stuart Mills idéer om en forskningsdesign där bakgrundsfaktorer ska vara så lika så möjligt utom på någon punkt är en av ingångarna. Författarna menar att en stor fördel med att skriva en bok om Norden är att länderna har mycket gemensamt, men att det finns några faktorer som ser olika ut vilket kan påverka det politiska landskapet. Under resans gång ges en rad intressanta fakta: bland annat visas att partiidentifikationen de senaste åren har gått upp i Danmark, medan den har minskat stadigt i de övriga nordiska länderna och att valdeltagandet i Finland är betydligt lägre än i övriga Norden.

Det visar sig också att länderna har mycket gemensamt när det gäller vilka faktorer på